

SZEGÉNYSEG

Egy fiatal párnak ajánlom

Fiatalok egy kis levest főztek,
 Ettek, aztán leféküdtek újra,
 Künt hóvihar... De meleg a fészük
 S forró a csók össze-összebújva.

Tegnap volt halk, szerényke nászunk
 — így indul a nevető szegénység —
 Mert szerelem az édes Kerítő,
 Nem ismeri mi a gond, a kétség.

Látta őket a jó öreg dunyha,
 S nézve rájuk lelkemnek szemével
 Valahonnan én is láttam őket
 Itt és ott a nagyvilágban széjjel.

Bátrak voltak... S milyen üde, kedves
 Gyánútlanok! Két kis tudatlanka,
 Mókus-szemű, de a nagy jövőndő
 Rátok épül Jancsi és Aranka!...
 (1948)

FÜSSY LASZLÓ

A SZOCIALISTA ERKÖLCÉS

A szocialista erkölcs kérdésével foglalkoznunk kell. A szocializmus ellenségeinek egyik leggyakrabban hangoztatott vádjára az, hogy a szocialistának nincs erkölce, tehát ezt a rágalmat kell első sorban megcáfolnunk. Másrészt az erkölcs társadalmi jelentőségénél fogva is feladatunk annak megismerése.

Mi az erkölcs tulajdonképpen? Engels az Anti-Dühringben mutatott rá arra, hogy az erkölcs az észmei felépítmény területére tartozik. A dialektikus materializmus tehát az erkölcsöt, mint a gazdasági alap észmei felépítményét fogja fel. Ez azt jelenti, hogy az erkölcs forrása a kor gazdasági és társadalmi rendszere, hogy az erkölcs is végsőleg a gazdasági helyzetre, vagyis a termelési viszonyok összességére vezethető vissza. Ezért a termelési feltételek összességére döntő befolyással bír az erkölcs alakulására. Ebből következik, hogy az erkölcs a társadalom fejlődésével együtt fejlődik, hogy a gazdasági rendszer és a társadalom változása visszatükröződik az észmei felépítményben, tehát az erkölcsben is. Az osztálytársadalomban két osztály áll egymással szemben, kétféle osztályérdek ütközik össze, az osztálytársadalomban tehát kétféle erkölcs áll egymással szemben. Az egyik az uralkodóosztály erkölce, a másik az elnyomott osztály erkölce. Az uralkodóosztály erkölce a fennálló rendet helyesnek, változhatatlannak tartja, vagyis a fennálló rend igazolását szolgálja. Így ennek az erkölcsnek a társadalmi funkcióját abban jelölhetjük meg, hogy a fennálló társadalmi rendet igazolja.

Ezzel szemben az elnyomott osztály erkölése, midőn az új gazdasági és társadalmi rend kialakulása megindult, vagy legalább is objektív előfeltételei az átalakulásnak már megvannak, vagyis a társadalom terhes az új rend kialakulásától, forradalmasítja a fennálló társadalmi rendet. Ez az erkölcs azt tanítja, hogy szembe kell fordulni a fennálló társadalmi renddel, megdöntésére kell törekedni és új rendet kell kialakítani.

Felvetődik a kérdés, hogy valóban a dialektikus materializmus módszerét kell-e az erkölcs vizsgálatánál alkalmazni? Már fentebb rámutattam arra, hogy az erkölcs változása gazdasági alapra vezethető vissza, tehát az erkölcs forrását is a tudattól független tárgyi létben kell keresni, azaz a materialista világnézet érvényesül ebben a vonatkozásban is. Vizsgálunk kell még a kérdést, hogy a gazdaság és az erkölcs összefüggése, valamint az erkölcs fejlődése dialektikusan történt-e? Rá kell mutatni arra, hogy a gazdaság az elsődleges alap, az erkölcs, mint eszmei felülepítmény a másodlagos, tehát elsősorban a gazdaság hat az erkölcsre, de az erkölcs is visszahat a gazdasági alapra. Az osztálytársadalom kétféle erkölése áll szemben egymással és ellentétük dialektikus ellentét. Az erkölcs fejlődése ezen ellentétes fokozatokon megy előre és jut el az új társadalmi rend életbelépésével az új uralkodó erkölcs szintéziséig. A két szembenálló erkölcs dialektikus ellentéte mindenkor az új korszak uralkodó erkölcsében vezet szintézishez. Az erkölcs keletkezése, változása és megszűnése a dialektikus materializmus alapján magyarázható.

Az idealista filozófia azt tanítja az erkölcsről, hogy tértől és időtől független örökérvényű szabály, amely az emberek cselekvését irányítja, ezzel tulajdonképpen a metafizikai erkölcsi felfogás az osztálytársadalomban az uralkodó, kizsákmányoló osztály érdekeit szolgálja, mert ezáltal a fennálló rend megváltoztathatatlansága mellett foglal állást.

Az őskommunizmusból a rabszolga-korszakba fejlődik a társadalom, midőn az ősi termelési viszonyok helyébe a rabszolga termelési viszonyok lépnek. Ekkor kifejlődik a magántulajdon, mely elsősorban gazdasági fogalom és jelenti egyes embereknek a termelőeszközökhöz való kizárólagos viszonyát. Így fejlődik ki az uralkodó osztály, mely kizárólagos birtokosa a termelőeszközöknek. Az uralkodó osztály a maga gazdasági hatalmát biztosítani, tartósítani akarja és ezért a gazdasági alapépítményből kifejlődnek az eszmei felülepítmények, tehát az uralkodó erkölcs, az uralkodó osztály hatalmának biztosítására szolgál. Így fejlődik ki a jog is, mint az uralkodó osztály hatalmának egyik legfontosabb biztosítója, mint harci eszköz az uralkodó osztály érdekeinek szolgálatában.

A társadalom fennmaradása a társadalomhoz tartozó egyedek aktív magatartásától függ. Tévőlegesen kell támogatni a fennálló rendet, mert különben elbukik. Lényeges tehát, hogy a társadalom osztályai milyen magatartást tanúsítanak. Az osztály aktív magatartását egyrészt a jog, — másrészt az erkölcs hathatósan tudja pozitív irányba befolyásolni.

A jog és az erkölcs nem egyforma szabályai az emberi magatartásoknak és így az osztálytársadalomban mindkettő jelentőséggel

bír. A jogi kötelesség és az erkölcsi kötelesség nem mindig esnek egybe.

A tételt egyszerű példával tudjuk igazolni. A beszolgáltatási rendelet előírta a beszolgáltatandó búzamennyiséget, a megművelt terület nagyságának arányában. Ennek a rendeletben előírt mennyiségnek beszolgáltatása jogi kötelesség volt. A megindult beszolgáltatási versenyben azonban a gazdák nagyszámban nagyobb mennyiséget szolgáltatottak be, mint a rendelet előírt. Megértették annak jelentőségét, hogy a nagyobb beszolgáltatással tevélegesen járulnak hozzá az új társadalmi rend építéséhez. Ez a többletbeszolgáltatás tehát erkölcsi kötelesség volt.

Az ipari termelés vonalán a munkanorma teljesítése jogi kötelesség, a munkaversenyben való részvétel, a norma túlteljesítése, az élmunkásnak, a kiváló munkás jellegének elérése erkölcsi kötelesség.

Viszont példát hozhatunk arra is, amikor a jogi kötelességet a társadalom nem tekinti erkölcsi kötelességnek is. Az Északamerikai Egyesült Államokban a prohibíciós (szesztilalmi) törvények rendelkezései az erkölcsi közmegegyezés nem tette magáévá.

Rá kell azonban mutatnunk arra ehelyütt, hogy a dialektikus materializmus alapján nincs minőségi különbség jog és erkölcs között. A fejlődés nyomán nincs mennyiségi különbség van, de a szocialista társadalomban ez a különbség is el fog tűnni. Ezt azért is hangsúlyoznunk kell, mert az osztálytársadalom idealista filozófiája minőségi különbséget tüntet fel a jog és erkölcs között azért, hogy ezáltal is elködösítse a valóság megismerését.

Bármennyire is igyekszik tehát az idealista filozófia az eszmében, istenben, a tiszta észben, stb. keresni az erkölcs forrását, a valóságot dialektikus materializmus tárja fel.

Felvetődik a kérdés, hogyan tudjuk eldönteni, hogy az osztálytársadalom, két szembenálló erkölése közül melyik a helyesebb? Erre a kérdésre is a dialektikus materializmus ad objektív feleletet. Az az erkölcs a magasabbrendű, a helyesebb, mely a magasabb gazdasági rendet segíti elő. Magasabb pedig az a gazdasági rend, amelynek termelési viszonyai fejlettebbek. A rabszolga-társadalom erkölése igazolta a rabszolgaság intézményét, magát a rabszolgát nem is tekintette embernek s az erkölcsi szabályok csak a szabad emberekre vonatkoztak. Ez az erkölcs tehát helyesnek tartotta a rabszolgaság intézményét. Az őskommunizmusból a rabszolgaságba való átmenet korszakába a hadifogoly megölése is erkölcsi helyesléssel találkozott. Midőn a gazdasági rendszer oda fejlődött, hogy a győztes feismerte annak gazdasági szükségét, hogy a foglyul ejtett egyént gazdaságilag tudja hasznosítani, mint rabszolgát, az erkölcsi felfogás is oda módosult, hogy a hadifoglyot nem szabad megölni, hanem rabszolgaként kell életben tartani. Tehát az erkölcsi felfogás megváltozott a gazdasági helyzetnek megfelelően.

A római császárság korszakában a rabszolga-társadalmi rend felbomlóban volt és ekkor kezdett kialakulni a hűbéri gazdasági rend. Az uralkodó osztály erkölése továbbra is a római császárság gazdasági és társadalmi rendszerét tartotta helyesnek. A katakomba kereszténység erkölése azonban bomlasztotta a fennálló gazdasági és

társadalmi rendet. Láthatjuk tehát, hogy az uralkodó osztály erkölcsének elmúlása és a helyébe lépő új erkölcs kialakulása dialektikusan megy végbe.

Az osztálytársadalom új korszakában a régi uralkodó osztály és az új uralkodó osztály kompromisszumot kötött egymással. A régi erkölcs és az új erkölcs dialektikus ellentéte az új uralkodó osztály erkölcsében szintézishez jut, amely természetesen a gazdasági rend változásával tovább változik dialektikusan. A régi uralkodó osztály és a hűbéri társadalom új uralkodó osztálya — a hűbérúr —, kompromisszumot kötöttek egymással, hogy a hűbérest elnyomják. A katakomba kor kereszténysége is dialektikusan változott, Nagy Konstantin császár és a római katolikus vallás egyezséget kötöttek és ettől kezdve az egyház az újonnan kialakuló rend legerősebb támasza lett. Gondoljunk csak arra, hogy a hűbéri társadalom királyai „isten kegyelméből való” királyok voltak. A királyokat az egyház kente fel, koronázta meg és ezáltal a világi hatalom a maga hatalmának biztosítására erkölcsi alapot is kapott.

Az egyház természetesen a fennálló rend megváltoztathatatlan-ságát, örök érvényét és erkölcsi helyességét is tanította. A kizsákmányoltak millióit azzal igyekeztek megnyugtatni, hogy nyugodjanak bele a földi élet nyomorába, a túlvilágon nyernek majd boldogságot, ott találják meg az igazi üdvösséget. A földi élet örömeinek megvetése és a túlvilági boldogság keresése évszázadokon át meghatározta a társadalmi rend uralkodó erkölcsi felfogását. E társadalom a hűbéri társadalom volt, amelyet az egyház igazolt. Minden megmozdulás a gazdasági és társadalmi rend ellen talált szemben magát az egyház hatalmával is. E korszakban az egyház lelki hatalmával olyan nagy befolyást gyakorolt az elnyomott osztályokra, hogy hosszú ideig biztosíthatta a hűbéri rend fennmaradását.

A rabszolgatársadalom gazdálkodása egy bizonyos fejlettség mellett már nem felelt meg gazdasági szükségleteknek, tehát szükségképpen kellett egy új gazdasági rendnek kialakulni. Ugyanígy a hűbéri társadalom gazdálkodása is gazdasági okokból idővel bomlásnak indult. A föld, a hűbéri termelési rendszer mellett már nem volt elég gazdaságos. A földművelés mellett az ipar és kereskedelem egyre fokozottabb fejlődésnek indult. A technikai fejlődés is oly fokra jutott, hogy az új gazdasági rend kialakulásának objektív feltételei fennforogtak.

A társadalomban az egyenlőtlen fejlődés törvénye érvényesült abban, hogy a hűbéri rendszer Európa nem minden államában ért el azonos fejlődést s nem minden államban indult egyidőben bomlásnak. A hűbérúr mellett tehát a feltörekvő osztályként a burzsoázia jelentkezett. A hűbéri rendszer utolsó fázisában már annyira elégtelen volt gazdaságilag, hogy forradalmi megmozdulásokhoz vezetett és ezekben a burzsoázia kivívta azt, hogy uralkodó osztállyá tört fel. Ekkor a hűbérúr és a burzsoázia kompromisszumot kötöttek, a katolikus és református egyházak is megegyeztek, hogy az új uralkodó osztály erkölcsi támasza legyenek. Gondoljunk csak arra, hogy a vallásszabadságot elismerő törvények mindig csak az uralkodó osztály számára jelentettek vallásszabadságot... Cuius regio,

eius regio. (Annak a vallását vették fel a jobbágyok, akinek szolgáltak.)

Az eddigiekből is láthatjuk, hogy az uralkodó osztály erkölcsének keletkezése és megszűnése, és az új erkölcsi felfogás kifejlődése is dialektikusan ment végbe és alapja a mindenkori gazdasági rend volt.

A kapitalista társadalomban is megtaláljuk a kétféle erkölcsöt: A burzsoá erkölcsöt, mint uralkodó erkölcsöt és a proletár-erkölcsöt, mint az elnyomott osztály erkölcsét. E két erkölcs dialektikus ellentéte fejlődik bele a szocialista társadalom, tehát az osztály nélküli társadalom szocialista erkölcsébe. Az osztály nélküli társadalomban már nincs két ellentétes osztály, nincs két ellentétes osztályérdek, tehát nincs egymással szembenálló két erkölcsi felfogás.

Vizsgáljuk közelebbről a kapitalista társadalom két erkölcsét. Ezáltal jutunk el a szocialista erkölcs megismeréséhez.

A kapitalista társadalom uralkodó osztályának erkölce is elsősorban a magántulajdon szentségét tanítja. A magántulajdon szentsége az osztálytársadalom első korszakában erkölcsi tétellé lesz és így az osztálytársadalmat létrehozó gazdasági tényező, mindenkor erkölcsi helyesléssel találkozik. Az egyház is a magántulajdon szentségét tanítja, de Szent Ábrus és Grácián, még egyházi részről is rámutatnak arra, hogy a magántulajdon nem isteni eredetű. Alapja a birtoklás, kizsákmányolás. Természetesen a magántulajdon erkölcsi helyességét tagadó elméletek korántsem jutottak olyan jelentőséghez az osztálytársadalomban, mint a magántulajdon helyességét valló elméletek.

A magántulajdon szentségéből folynak a kapitalista erkölcs további tételei is. Ez az erkölcs helyesli embernek ember általi kizsákmányolását és a termelőeszközök magántulajdona révén, a kizsákmányolás komoly méreteket ölt. Az ember embertársával szemben áll mint a farkas, és a gazdaságilag erősebb, szabadon garázdálkodik a gyengébb felett. A klasszikus kapitalizmus a gazdasági liberalizmust hirdeti: „Laisser faire, laisser passer“ és ezzel szentesíti a szabad kizsákmányolást. Hirdeti a szabadságot, ami azt jelenti, hogy az erősebbnek szabad a gyengébbet elnyomni. A kapitalista erkölcs helyesli a profitvágy szentségét, tőkefelhalmozást és a szabadversenyben (bizonyos méretek között) megengedi más embernek becsapását, meglopását.

Kezdetben tehát a szabadverseny volt az erkölcsös. A monopolkapitalizmus korlátozta a versenyt, a monokapitalisták érdekében.

A mi kereskedelmi törvényünk a szabadverseny alapján állott és ekkor még a verseny szabadságát erkölcsösnek ítélte. Az 1923 évi. V-ik t. c. 1-ső szakasza kimondja: „Üzleti versenyt nem szabad az üzleti tisztességbe, vagy általában a jóerkölcsbe ütköző módon folytatni“. Ez a versenykorlátozás, már a monopolkapitalizmus érdekében jött létre és láthatjuk, hogy a versenykorlátozás egyenesen a jó erkölcsre hivatkozik, tehát a gazdasági alapokban végbe ment dialektikus változás az erkölcsi felülépítményben is dialektikus változáshoz vezet.

Bírói gyakorlatunknak évtizedeken át az volt az álláspontja, hogy a kartelmegállapodás a jóerkölcsbe ütközik és így érvénytelen. A monopolkapitalizmus már nem fogadhatta el ezt az álláspontot és így az 1931. évi XXI-ik t. c. már kimondotta, hogy a kartelmegállapodás érvényes. Természetesen a monopolkapitalizmus ezt a jogalkotást úgy tüntette fel, mintha a szabályozás a közérdeket szolgálná és előírta a kartelmegállapodás bemutatását. Az államhatalom akkor a monopolkapitalizmus érdekeit szolgálta, tehát a közérdek a monopolkapitalista érdek volt és a szerződés sem jelentett a dolgozók felé védelmet a monopolkapitalizmussal szemben.

Már rámutattam arra, hogy a kapitalistatársadalom uralkodó erkölcsével szemben feltörekszik a proletárorsztály erkölесе. Mi ennek az erkölcsnek a lényege?

A szocialista erkölcs elsősorban állást foglal az ember kizsákmányolása ellen, alapkiindulása tehát az, amit a M. D. P. programja is magáévá tett, hogy meg kell szűnni az embernek ember által való kizsákmányolásának. Ebből következik, hogy a szocialista erkölcs szakít a tőkésosztály érdekét szolgáló magántulajdon szentségének gondolatával is. Megszűnik a termelőeszközök magántulajdona. A szocialista erkölcs éppen az ellen a magántulajdon ellen indít harcot és erkölcsileg a termelőeszközök köztulajdonbavételét helyesli.

Ennek következtében megváltozik a dolgozók viszonya a munkához és ez is visszatükröződik a szocialista erkölcsi közmeggyőződésben. A munka nem kizsákmányolás, nem alárendeltség, nem a rabszolgaság modern változata többé, hanem az ember emberi mivoltának kiteljesedése. A munka nemcsak kötelesség, hanem jog is és így a szocialista erkölcs a munkát érdemnek, erénynek, hősieségnek tekinti. Az erkölcs buzdít a termelésben való minél aktívabb részvételre, mert az életszínvonal emelését csak a termelés mennyiségi és minőségi fokozásával érhetjük el. A munkaverseny a szocialista erkölcs szempontjából is helyes, mert azt jelenti, hogy az erkölcsi közmeggyőződés a társadalom tevőleges magatartása folytán a közgyakorlatba vivődik át. A gazdasági rendből kialakul a szocialista erkölcs, amely viszont serkentőleg hat vissza a gazdasági tevékenységre. Példaképen felemlíthetjük a Szovjetunió üzemeinek hőseit, a sztachanovistákat, a szovjet szocialista szombatok hőseit, az élmunkásokat, az értelmiségieket, akik a gyakorlati munkából is kivették részüket és így tovább. Ugyanígy nézhetünk a magyar élmunkásokra is. A szocialista erkölcs mutat rá arra, hogy az egyénnek fel kell ismerni a munka társas jellegét, a munkabrigádokat és azt, hogy a szocialista társadalomban a szövetezés nem jelent kizsákmányoló alárendelést.

A szocialista erkölcs tanít meg bennünket az egyéni érdek és közérdek helyes szemléletére, mert a szocialista társadalomban mindenkor a dolgozó osztály közérdekét kell szolgálni, s ez az irányadó. Meg kell értenünk, hogy a közérdek szolgálatában szükséges lehet az egyéni érdek átmeneti korlátozása és ez tulajdonképpen társadalmi szemléletben az egyéni érdeknek is javára szolgál.

Gondoljunk csak példaképen a nehézipar fejlesztésére, amely-

lyel együtt jár a fogyasztási javak termelésének átmeneti korlátozása, de a nehézipar által létrehozott termelőeszközök épp a használati javak termelésének fokozását teszik majd lehetővé.

Minden dolgozónak saját munkahelyén elsősorban a közérdekre kell tekintettel lennie és a szocialistának ebben példát kell mutatnia. A szocialista erkölcs gyakorlati megvalósítása, a kötelességek teljesítését képességeiknek megfelelően kell véghezvinni és harcolni kell a korrupció ellen.

A szocialista erkölcs tanít meg bennünket az igazi hazafiaságra és nemzetköziségre. Elsősorban dolgozni kell a szocialista hazáért, de meg is kell védeni az imperialista támadással szemben a szocialista hazát.

A kapitalista erkölcs az imperializmus szolgálatában más nemzetek meghódítására törekszik és ez a nemzetek közötti alárendeltséget és függőséget hozza létre. A szocialista erkölcs a nemzetek önrendelkezését, mellérendeltségét és egyenjogú együttműködését tanítja, és e tekintetben példaképpen hivatkozhatunk a Szovjetunió 1936-ban életbelépett szocialista alkotmányára.

A kapitalista erkölcs példaképpen viszont az első háború után létrehozott mandátumállamokra hivatkozhatunk. Az imperialisták nem akarták nyíltan bevallani, hogy a volt német gyarmatokat annektálják és ezért úgy állították be a kérdést, hogy ezeknek az államoknak a lakossága még gyámolításra szorul és hatalmat rajtuk csak átmenetileg gyakorolnak, amíg mintegy nagykorúságukat elérik.

A szocialista erkölcs arra tanít, hogy ne csak szavakkal, hanem elsősorban tettekkel kövessük. A szocialista tervgazdálkodás és szocialista munkaverseny megvalósítása is előmozdítja a szocialista erkölcs gyakorlati megvalósítását.

A magántulajdonon felépülő osztálytársadalomban a család is a magántulajdon védeimét szolgálta. Az osztályonkívüli társadalomban a család is felemelkedik a szocialista erkölcs színvonalára. A szocialista erkölcs tanítja az igazi társadalmi szolidaritást és ismeri el az ember igazi emberi mivoltát, tanítja a kritika és önkritika fontosságát.

Felvetődik az a kérdés, hogy fennforognak-e azok az objektív gazdasági feltételek nálunk, amelyek a szocialista erkölcs kialakulását lehetővé teszik. E tekintetben megállapíthatjuk, hogy az ideológiai felülpitmény területén a fejlődés hátrább maradt, mint a gazdasági alap fejlődése. Éppen ezért kell megismerni a szocialista erkölcs lényegét és kell átvenni azt gyakorlatba, hogy ezen a téren is megtegyük azt az utat, amelyet a gazdasági alap fejlődésében már megtettünk. Az új társadalom építésében a szocialista erkölcsnek fontos szerep jut, hogy az egyéneket tevőleges magatartásra bírja. Ezért tudatosítanunk kell, gyakorolnunk kell a szocialista erkölcsöt és ezzel is elősegítjük az új társadalmi rend építését.

A szocialista erkölcs az osztálytársadalmat forradalmasítja a szocializmus irányába. A szocializmus építése nem ismer kompromisszumot, a tökélosztályt fel kell számolni és ennek a harcnak fegyvere a szocialista erkölcs.

VAS TIBOR